

NYORDSLISTAN 2022

LÄS NYORDSLISTAN SÅ HÄR: Efter själva ordet ges en definition. Därefter ger vi ett aktuellt exempel på hur ordet kan användas. För vissa ord ges även en avslutande kommentar om ursprung, användning, synonymer etc. Vissa ord är inte helt nya. Att de kvalificerat sig till nyordslistan beror på att de ökat i användning de senaste åren eller varit särskilt vanliga 2022. Listan har sammanställts av Språkrådet vid Institutet för språk och folkminnen och Språktidningen.

accelerationism

extremistisk politisk strategi som med hjälp av våld och terror söker påskynda en förment förutbestämd samhällskollaps för att kunna inrätta ett idealsamhälle

”I ett annat dokument skriver han om vi inte kan få upp de vita från sina arslen för att kämpa för sitt öde, då kanske vi åtminstone kan ställa dem i ett läge där de tvingas slåss för sina miserabla liv. Det sistnämnda mer än osar av accelerationism – idén att man bör provocera fram samhällskollapsen genom olika medel, terrorism ett av dem.” *ETC 4 juni 2022*

Kommentar: Begreppet *accelerationism* myntades 2010 av Benjamin Noys, professor i kritisk teori vid University of Chichester, Storbritannien, och har lånats in i svenskan från engelskan.

agrivoltaisk

som kombinerar jordbruk och solkraft

”Utanför Lindesberg, i Väsölingby, ska Linde Energi bygga Sveriges första storskaliga solpark i sitt slag: Solvallen. Namnet syftar på att solel och vallodling ska samsas om utrymmet i en så kallad agrivoltaisk anläggning.” *Lantmannen 27 maj 2022*

Kommentar: Bildat till engelskans *agrivoltaic*, ett teleskopord som i sin tur är bildat till *agriculture*, ’jordbruk’, och *photovoltaic*, ’fotovoltaik’, en teknik som omvandlar ljusenergi från solen till elektrisk energi med hjälp av solceller.

autokratisering

process där demokratin i ett samhälle bryts ner för att ersättas av ett autokratiskt samhällssystem med en ledare med oinskränkt makt

”Invasionen av Ukraina bekräftar det som V-Dem-institutet varnat för under flera års tid – att demokratisk tillbakagång, så kallad autokratisering, bland annat leder till fler krig. Tendenserna är att autokratiska ledare har blivit allt djärvare och inte bryr sig om vad andra tycker.”

Forskning.se 11 mars 2022

Kommentar: Bildat till *autokrat*, ’självväldshärskare’, som är belagt i svenskan sedan tidigt 1800-tal.

avkarbonisering

avveckling av beroende av fossila bränslen

”Decarbonization, eller avkarbonisering, är dagens tema på FN:s Klimat-toppmöte COP27 i Egypten. Det handlar om vilka tekniker som står till buds för att minska vårt beroende av fossilt kol – och därmed våra koldioxidutsläpp.”

Sveriges Radio 11 november 2022

Kommentar: Översättningslån från engelskans *decarbonization*. Ordet kan också användas för att benämna den konkreta processen att ta bort kol från något.

Barbiecore

estetik inspirerad av Barbiedockor

”Knallrosa. Fuchsia. Feminism. Fashion! Under sommaren har den bokstavligt färgstarka trend som kallas för ’Barbiecore’ växt sig allt starkare. På galgarna i var och varannan modebutik som erbjuder fast fashion dinglar just nu chockrosa plagg, vilket inte är så konstigt då kvinnor klädda i knallrosa kläder har trettiotalet miljoner tittare på Tiktok under hashtaggen #barbiecore.”

Dagens Nyheter 24 september 2022

brösta

ta ansvar för, ta på sig en svår uppgift

”Man måste kunna erkänna sina egna fel och brösta det man har gjort.”

Kingsize 4 november 2022

Kommentar: *Brösta* har i denna betydelse använts längre i vardagligt språk men förekommer nu även i allmänspråket. Ett omtalat uttryck från kriminella kretsar är att *brösta en fyra*, att sitta av fyra års slutna ungdomsvård för till exempel ett mord och därefter belönas med att bli fullvärdig medlem i det kriminella nätverk som beställt brottet.

dödsdoula

professionell rådgivare och stödperson vid livets slutskede

”Dödsdoulan kan sitta vid en sängkant, stötta anhöriga eller hjälpa till med mer praktiska saker som kontakter med begravningsbyråer och jurister.”

Nya Wermlands-Tidningen 5 november 2022

Kommentar: *Doula* har sedan tidigare använts i betydelsen ’utomstående person som utgör stöd vid förlossning’. Även *abortedoula* för motsvarande stöd vid aborter förekommer. För det äldre *doula* används numera ibland det förtydligande *förlossningsdoula*.

edgelord

person som medvetet söker uppmärksamhet och skapar konflikter genom kontroversiella uttalanden, provokatör

”Hos denna edgelord hittar de plötsligt beviset på det sanna geniet: ingenting Kanye West gör tycks i deras ögon vara fel, och om det inte är helt rätt, är det ändå spännande, något som adderar djup och svärta till hans gärning. Inte ett tecken på att han är dum i huvudet.”

Expressen 13 oktober 2022

Kommentar: Sammansättning bildad till engelskans *edgy*, ’utmanande; provocerande’, och *lord*, en skämtsam hedersbeteckning.

energifattigdom

otillräcklig tillgång till elektricitet

”Länsstyrelser varnar för energifattigdom där hushåll kan tvingas välja mellan varmt hus eller varm mat och företag står på ruinens brant.”

Altinget 25 oktober 2022

Kommentar: Energifattigdom kan bero på ekonomiska begränsningar på individnivå, eller på ett begränsat utbud av elektricitet på samhällsnivå.

energikrig

krig där blockerande av energiförsörjning används som påtryckningsmedel

”Det kommer att bli svårt att få ihop hushållsekonomin när det ryska energikriget mot Europa rasar vidare.”

Aftonbladet 2 november 2022

epadunk

musikgenre som förknippas med A-traktorer, i folkmun kallade epatraktorer

”Genren ’epadunk’ har nått stora framgångar de senaste åren, något som syns tydligt i topplistorna.”

Ystads Allehanda 15 augusti 2022

Kommentar: Även formen *epa-dunk* förekommer.

falsk majoritet

majoritet i ett underordnat organ som är i minoritet i ett överordnat beslutande organ

”Den borgerliga majoriteten i finansutskottet beslöt alltså att blockera den pensionskompromiss som de tre rödgröna partierna och centern kommit överens om – trots att det finns majoritet för det i riksdagen. Högerblockets majoritet i utskottet är nämligen en så kallad ’falsk’ majoritet som inte speglas i riksdagen.”

Tidningen Ångermanland 24 juni 2022

framefotboll

fotboll där spelarna använder rullator eller gästol för att röra sig på planen

”Den 4–5 november avgjordes den internationella paratävlingen Stockholm Paragames i Solnahallen. På programmet fanns sporterna boccia, bordtennis, rullstolsrugby och framefotboll.”

Lerums tidning 9 november 2022

Kommentar: Framefotboll uppfanns i England 2015. Ordledet *frame* syftar på engelskans *walking frame* som betyder ’rullator’ eller ’gästol’.

ha dagen

pricka in toppformen vid rätt tillfälle, ha flyt

”För det är inte bara att ställa ut tre förare och tro att samtliga ska ha dagen för att hämta in en gemensam SM-medalj på beställning.”

Skaraborgs Läns Allehanda 26 september 2022

hungersten

graverad sten som vanligtvis ligger djupt under vattenytan, men som blir synlig vid torka och lågt vattenstånd

”Redan nu varnar forskare för vad som kan bli den värsta torkan på århundraden. Vattnet har sjunkit så lågt i floden Elbe att en gammal hungersten har visat sig. Om du ser mig – gråt, står det på den.”

Expressen 25 augusti 2022

Kommentar: Översättningslån av tyskans *Hungerstein*.

kamikazedrönare

obemannad flygfarkost lastad med sprängmedel

”Ett vapen som Försvarsmakten nu vill ha, som skulle kunna användas i det sammanhanget, är vad man beskriver som patrullrobotar, en ’obemannad flygfarkost av engångstyp med stridsdel’. I medie-rapportering från Ukraina har vapnet ofta kallats ’kamikazedrönare’.”

Aftonbladet 1 november 2022

Kommentar: Förledet *kamikaze*, efter japanska självmordspiloter under andra världskriget, syftar på att drönaren kan hovra över målet en längre tid för att därefter krascha mot målet. Kallas även *självmordsdrönare*.

klickkemi

metod att konstruera mer komplicerade molekyler genom att ”klicka ihop” molekylära byggstenar

”Klickkemi innebär att man genom mindre byggstenar kan konstruera stora, komplicerade molekyler för exempelvis framtagning av nya material. Bioortogonala reaktioner bygger på klickkemins principer men kan användas i levande celler, vilket har fått betydelse för utvecklingen av nya läkemedel.”

Dagens Industri 14 oktober 2022

Kommentar: Nobelpriset i kemi 2022 tilldelades tre forskare för utvecklingen av klickkemi.

klimatebiljett

subventionerat säsongskort till kollektiva färdmedel med syfte att minska utsläpp från motordrivna fordon

”En klimatebiljett, en ny månadsbiljett som gäller i all lokal och regional kollektivtrafik i hela landet, kommer troligen att införas i Tyskland. Biljetten är en uppföljning på den kampanjbiljett som infördes under tre månader i somras, 9-eurobiljetten. Den gav resenären tillgång till obegränsat resande i den lokala och regionala kollektivtrafiken i hela Tyskland för nio euro, en svensk hundralapp, per kalendermånad.”

Bussmagasinet 17 oktober 2022

Kommentar: Även i flera svenska kommuner finns förslag på införande av klimatebiljetter.

klimatekadestånd

ekonomisk kompensation till länder som drabbas hårt av klimateförändringar

”Frågan om klimatekadestånd, det som kallas skador och förluster i FN-sammanhang, är infekterad och har fördjupat motsättningarna mellan länderna. Fattigare länder, som drabbas hårdast av klimateförändringarna, efterlyser en ny fond med pengar som ska gå till kompensation för skador och förluster till följd av klimatekatastrofer.”

TT 17 november 2022

matfattigdom

otillräcklig tillgång till mat

”Forskarna beskriver att ökningen av matfattigdom kan indikera en slags transformation och utveckling mot en välgörenhetsekonomi där matutdelning i olika former får en mer betydelsefull roll i samhället.”

Goteborgs-Posten 17 oktober 2022

Kommentar: Matfattigdom kan bero på ekonomiska begränsningar på individnivå, eller på ett begränsat utbud av mat på samhällsnivå.

munkmodell

modell för ett ekonomiskt system där målet är att tillgodose människors behov inom ramarna för vad planeten klarar av

”Detta första tillfälle tar avstamp i den så kallade munkmodellen, som Tomelilla kommun sedan en tid tillbaka använder sig av, och som är ett verktyg för att avgöra hur mänskliga behov kan tillgodoses samtidigt som det tas hänsyn till hållbarhetsfrågor.”

Ystads Allehanda 9 november 2022

Kommentar: Munkmodellen, som bygger på Kate Raworths bok *Donutekonomi* (2018), är en ekonomisk teori där människors behov vad gäller ekonomi, hälsa, politik och så vidare tillgodoses utan att överskrida jordens ekologiska gränser. Modellen illustreras ofta i form av en rund, munkliknande ring.

njutningsäktenskap

tidsbegränsat äktenskap mot betalning, under vilket kvinnan ska ge mannen sexuell njutning

”I våras avslöjade SVT:s Uppdrag granskning att 15 av 26 granskade shiamuslimska föreningar i Sverige går med på att viga kvinnor till så kallade njutningsäktenskap – ett tillfälligt giftermål mot betalning, som upphör att gälla när tiden, exempelvis en timme eller en vecka, gått ut. Jämställdhetsministern kallade, med rätta, denna form av religiöst sanktionerade prostitution för ’hallickverksamhet’.”

Blekinge Läns Tidning 19 juli 2022

permakris

serie av kriser utan någon slutpunkt i sikte, tillstånd av permanent kris

”Pandemi, apkoppor, kriget i Ukraina, värmeböljor och bränder. Det har varit hälsokris efter hälsokris i Europa de senaste åren. Och nu är regionen på väg in i en ny covidvåg samtidigt som influensan väntas göra en stor comeback. Hans Kluge, regiondirektör för WHO Europa, tror att detta kan bli det nya normala.

– Vi kallar det för permakris, en permanent kris som kommer att finnas med oss under en tid framöver, säger han.”

Expressen 21 oktober 2022

Kommentar: Av engelskans *permacrisis*, ’permanent kris’.

Putinpris

pris som blivit högre på grund av den ryska presidenten Vladimir Putins invasionskrig i Ukraina

”Enligt Damberg, som mötte pressen efter mötet, togs inga direkta beslut under kvällen. De diskuterade bland annat Rysslands invasion av Ukraina, hur Sverige kan stötta ytterligare och hur svensk ekonomi drabbas.

– Vi har fört diskussioner om den ekonomiska utvecklingen. Vi ser redan ’Putinpriser’ vid pump, säger Damberg.” *Aftonbladet 8 mars 2022*

Kommentar: I debatten om prishöjningar i krigets kölvatten har även ord som *Magdapriser, Dambergpriser* och *Sverigepriser* förekommit.

returmissbrukare

person som systematiskt beställer varor från nätbutiker utan avsikt att behålla dem

”En konsekvens av den ökade försäljningen är dock returer av såväl kläder som skor där företagen numera klassar vissa kunder som returmissbrukare.”

TT 20 februari 2022

selfiemuseum

lokal med inredning som ger besökarna möjlighet att ta uppseendeväckande självporträtt

”I Budapest finns nu ett selfiemuseum med elva salar där folk kan fota sig med palmer, enhörningar och i en pool med färgglada bollar. Även Los Angeles har fått ett selfiemuseum med Monalisor och van Gogh som tar selfies på sig själva. Museet beskriver selfies som vår tids grottmålningar, men de har också ett rum som reflekterar över selfiens baksidor, killfies och oetiska selfies med hemlösa eller vid begravningar som blivit en subkulturell trend.”

Aftonbladet 17 juli 2022

SMR, småskalig modulär reaktor

kärnreaktor som har mindre elektrisk effekt och som potentiellt kan serietillverkas

”Den polska koppar- och silverproducenten KGHM Polska Miedź vill satsa på småskaliga modulära reaktorer, SMR. Bolaget ser det som ett led i energiomställningen och som en möjlig metod för att återanvända befintliga kolkraftverk.”

Ny Teknik 24 februari 2022

Kommentar: SMR kallas ibland *minikärnkraftverk*.

smygflation

prishöjning som är större än vad som är motiverat utifrån kostnadsökningar

”Mikael Damberg varnar nu också för ’smygflation’ där företag tar chansen att öka sina vinstmarginaler i skuggan av den ekonomiska krisen – på kundernas bekostnad.”
Goteborgs-Posten 17 augusti 2022

Kommentar: Ordet används ofta som en översättning av engelskans *greedflation*.

sporttvätt

användning av idrott för att förbättra eller reparera ett skadat anseende

”Det har sagts att fotbollen utnyttjas för det som kallas sportswashing eller sporttvätt. Sporttvätt innebär för Qatars del att mästerskapet används som ett propagandaverktyg för att ge omvärlden en mer fördelaktig bild av landet.”
Sveriges Radio 20 november 2022

Kommentar: Den engelska formen *sportswashing* är vanlig även i svenskan, men på senare tid har också det försvenskade *sporttvätt* etablerat sig.

spökflyg

flygplan som flyger utan passagerare med syftet att behålla tidpunkter för avgångar och landningar på flygplatser

”Enligt en analys av miljöorganisationen Greenpeace väntas 100 000 så kallade spökflyg lyfta i Europa i vinter. Något som genererar lika mycket utsläpp som 1,4 miljoner dieselmotorer under ett helt år.”
Aftonbladet 28 januari 2022

Kommentar: Sedan tidigare används *spökflyg* för att benämna flygplan som inte går att identifiera på radarsystem, exempelvis för att de har avslagna transpondrar. Den nya betydelsen om flygplan utan passagerare dominerar dock stort i dagens språkbruk.

urbexare

person som ägnar sig åt utforskning av övergivna byggnader och platser

”En urbexares hederskod är: Ta ingenting utom foton, lämna ingenting utom fotsteg.”
Vagabond 6 september 2022

Kommentar: Bildat till engelskans *urban exploration*, ’utforskande av urbana miljöer’.

valförnekare

person som utan konkreta bevis förnekar legitimiteten i ett politiskt val

”Enligt New York Times kandiderar minst 370 republikaner i mellanårsvalet som har drivit öppna kampanjer mot legitima val. Det gäller såväl kandidater till kongressen, som till guvernörs- och olika andra delstatsval. De är så kallade valförnekare, vilket inte bara betyder att de vägrar erkänna Joe Bidens valseger 2020, utan även, mer väsentligt, lovar att vägra godkänna framtida segrar för Demokraterna.”

Dagens Nyheter 8 november 2022

vertiport

vertikal flygplats avsedd för exempelvis drönare och helikoptrar

”Norrköpings flygplats verkar även bli först ut med att ha en så kallad vertiport, en miniflygplats för eldrivna taxidrönare (VTOL). Det är en farkost som startar och landar vertikalt och som ska kunna ta ett mindre antal passagerare och spås bli ett inslag i framtidens urbana transportnät.”

Länstidningen Östergötland 7 juli 2022

Kommentar: Teleskopord bildat till engelskans *vertical* och *airport*.

virtuellt stängsel

digitalt programmerad inhägnad för djur

”Virtuella stängsel innebär att djuren har på sig ett transponderhalsband med inbyggd GPS som registrerar djurens position. All information från halsbandet samlas i den app djurägaren har tillgång till. Halsbandet sänder ut en ljudsignal när djuren närmar sig gränsen.”

Land Lantbruk 22 juli 2022

väntesorg

sorg inför annalkande förlust av en närstående

”De 14 månader vi fick mellan beskedet och hennes död levde vi som älskade henne med väntesorg. Jag tänker att de flesta av oss drabbas av det någon gång i livet, men har kanske inte stött på begreppet. Jag har plöjt massa böcker om döden och sorg, men inte om det när någon är vid liv. Sorgeprocessen behöver inte bli lättare för att man är bekant med begreppet, men för mig, nu när orden om det är uttalade, är jag inte rädd för känslorna som kommer upp.”

Dagen 30 september 2022

Kommentar: I både norskan och danskan används sedan tidigare *ventesorg*.